

W.S. MESTER ÉGIG ÉRŐ PAGODÁJA*

Tizennyolc éves voltam, mikor először „találkoztam” Weöres Sándorral. A legjobb barátnőmtől születésnapomra *A teljesség felé* című könyvet kaptam ajándékba. Hozzá menekültem, ha szerelmi csalódás, megfeleléstől való félelem vagy egyéb tinédzserkori kínok gyötörtek. Újra és újra előkerült a szekrényből a szeretett kis könyv, ha békítő gondolatra, egy ötletre, vagy képeslapokra, emlékkönyvekbe szánt idézetre volt szükségem. Észrevétlen színezett át az így kapott tudás, amíg néhány évvel ezelőtt meg nem értettem, vagy inkább meg nem éreztem, mit jelent ez a mondat: „*A valódi tanulás lényünk mélyén szunnyadó tudás tevékeny ébresztése*”. Azóta kicsit mást rejtenek mondatai, vagy én hallom másképpen. Azt viszont biztosan tudom, csendben kell közeledni hozzá, hogy valódi jelentése a zakatoló gondolatra ne tűnjön tova, mint riadt vad a sűrű erdőbe. Hosszú évek teltek el az első találkozás óta, a makrancos kishölgyből illetudó diák, majd iparban dolgozó mérnök lett. Belevetettem magam az életbe, vagyis abba a sikamlós és megfoghatatlan valamibe, amit annak gondoltam. Aztán kíváncsiságomnak köszönhetően úgy alakult, hogy újra elérkeztem hozzá, „tanítómhoz”, és most életemnek középpontja körül vettem a bátorságot, hogy megpróbáljam megfejteni őt. Reméltem, hogy szép lassan visszabontva a pagoda csillogó poéziselemeit, talán találok valami szintiszta és elvéteszthetetlen útmutatást W.S. mester titkához. Hogy miért fontos ez? Mert *Weöres Sándor életműve* nemcsak a XX. század tükre, nemcsak kristálytiszt művészet, hanem *belső motivációból kibontott, mindenre kiterjedő életfilozófia*; olyan ösztönösség, mely az emberiség gyökeréből fakadva túlmutat objektivitáson és szubjektivitáson. Minden alkotása olyan, mint ő maga, nem tetszeleg, csak formát bont; *nincs benne külső megfelelés és belső kényszer*, egyszerűen csak önmaga. Szellemissége nem nemzeti értékekhez kötött, hanem összeméri irányultságokhoz. Aki nagy magyarként emlegeti Weörest, elfelejti, hogy a valódi tudás, amit költőnk képviselt, minden emberé, kisajátítani csak az akarja, aki nem érti mibenlétét, hiszen *a transzcendens valóság lényege éppen az, hogy mindenki számára hozzáférhető*. Elsősorban spirituális ember volt Weöres, és ezt nem-

csak köteteinek előszavában vagy egy-egy vershez fűzött kommentárjában fejezte ki, hanem versekkel és prózában elbeszélte költeményeiben is. Sőt nem hogy beszélt, hanem varázsolt, énekelt, festett a szavakkal. W.S. mester természetfeletti világa érdekelt. Hogyan közelíthető meg? Leírható egyáltalán? Ki volt Weöres Sándor? Próféta? Ügyes kóklér? Vagy egyszerűen egy tehetséges költő, ki a körülmények folytán írózszenivé nőtte ki magát?

Az élet középpontja körül

Életének azon a pontján igyekeztem közel kerülni hozzá, ahol először megérintett: *A teljesség felé*-nél. Ezt a kötetet Weöres 1944-ben írta (1945-ben adta ki nyomtatásban), 31 éves volt ekkor. A világháború a vége felé közelített, az európai társadalmak pedig a legsötétebb mélypontjukon megdermedve álltak. „*Mert a fürtelem beözönlött a lét szívéig, / mert az iszonyat betört a nemlét szívéig: / a halálban sincs béke többé*”. (A reménytelenség könyve) Levelezéseiből kiderül, hogy csöngői otthonukban is katonákat szállásoltak el, és minden bizonnyal a valóságban is tapasztalhatta az „*Elesett katonák*” hulláinak szétmálló élettelenességét és a légítamadások alkalmával visszhangzó sziréna üvöltését, ahogy azt verseiben érzékletesen lefestette. Életének ebben az arkhimedesi pontjában képes volt arra, hogy, „*századunk harsogó tébolyából*” a „*bölcs nyugalomba*” meneküljön, s a reményt hirdesse a reménytelenségben is: „*Átoknak hangzik, pedig áldás: / Ess össze, vessz el, / ez az utolsó áldás a világon. / Hagyj fel minden reménnyel: / ez a végső nyitott kapu*”. Arra buzdít, hogy „*a tökéletes sötétséget húzd magadra*”, hogy „*jegyezd meg e szót, dobd el a többi*” és „*mosolyogva ingasd fejedet: Reménytelen!*” Viszont azt nem árulja el, hogy mi vár rád, ha így teszel. Nem mond próféciát és megdicsőülést sem ígér, csak „nyitott kaput” mutat. S ez többet jelent a békénél és vágyottabb a győzelemnél. A mindennapi küzdelmekben elárult emberi léleknek a győzelem már értéktelen, a béke pedig utópia. A szenvedés elviseléséhez merőben új viselkedésminta szükséges. Ahogy *Albert Einstein* mondta: „*A világ, amit teremtettünk, a gondolko-*

* Az azonos című szakdolgozat (Készült: Eötvös Loránd Tudományegyetem, PPK, Andragógia szak, 2014) kivonata. Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, dr. Kelényi Istvánnak a gondoskodó támogatásáért.

dásunk eredménye; nem lehet megváltoztatni gondolkodásunk megváltoztatása nélkül”. Tudja Weöres is, hogy az emberiség értékrendjét, eszményeit, gondolatait merőben új szintre kell emelni. Itt már nem elég a kedvesség, az együttműködés, a türelem és a kitartás, most már mindenkinek a saját valóságával kell elszámolnia. Ehhez nyújt segítséget a mester: itt és most tárnát nyit egy másik dimenzióba. A jelenben van a megoldás, a lelket kell hozzáidomítani az acélkemény fájdalomhoz, míg rá nem ébred, hogy a szellem erejénél nincs erősebb fundamentum. „*Ha nem izleljük meg a legkeserűbbet, sose jutunk el a legmagasabbra*” – állítja egy kínai közmondás. Egy taoista szerzetes megbékélttségével hirdeti Weöres, hogy ne állj ellen annak, ami van. Ez az elfogadó jelenlét az út a harmóniába? Mielőtt megnéznénk, hogy mit is jelent jelen lenni, pillantsunk egy kicsit visszafelé. Hogyan jutott Weöres erre az álláspontra?

Ki építi a pagodát?

A gyermek Weöres

Bár minden adott volt hozzá, hogy játékba feledkezve, vadóc gyerekként töltse szabadidejét, mint későbbi versében Bóbita, ő mégis inkább a szépirodalmat és filozófiát választotta pajtásának. 8 éves korában már Shakespeare-t olvasott; rajongott a művészetért, szépirodalomért, a filozófiáért, és a tudományos területeken sem maradt tájékozatlan. Az iskolától távol töltött időben legszívesebben Ady, Babits és Kosztolányi verseit olvassatta vagy távolabbi kultúrákkal ismerkedett (Lao-ce: Tao Te King). Ez a fiatalkori komolyság kézen fogva járt komoly betegségekkel (neuraszténia, nikotinmérgezés) és komoly gondolatokkal is. „*Tükörszág börtönbe zárt / Szemem csak önmagamra lát. / Vagy több volnék magamnak, mint a nagyvilág?*” A természetből kivált, magára maradt tudat diszharmoniója ez a költemény. Az ÉN a világ alanya lett, az önös célok vezérlik, és a büntudattól nem tud szabadulni. Ez a tinédzserkori krízisélmény egyik gyűjtőpontja költészetének. Ez a krízis nemcsak az iskola és édesapja szigorú korlátainak elviselhetetlensége okozta személyes krízis, hanem a természettől elszakadt emberiség egyetemes mélypontja. Ennek meghaladására ösztönösen tesz kísérletet.

Bori Imre (1964) megállapítását nagyon fontosnak tartom: *Weöresnél az élettapasztalat egybeolvad az irodalmi tapasztalattal, mert már gyermekfejjel ír.* Nemcsak közvetlen közegéből, a csöngői tájból

merít kifogyhatatlan ihletet, hanem a modern és klasszikus irodalomból is. „*Predestinált falusi költő vagyok*” (Weöres 1939:21), mert a dunántúli táj fiatakorának meghatározó élményforrása. Minden idegszálával kapcsolódik Csöngéhez: „*innen viszek mindent a verseimbe, szín-, alak-, vonal- és főleg hanghatásokat*” (Weöres 1939:21). „*S a természet mellett a másik természetes elem: az archaikus mitikus. Orpheusnak, Medeiának, a Föld meggyalázásának előzői a sziklarajzok, a vajúdó bölénytehén, az isten-asszonyok társasága*” – írja Károlyi Amy az 1989-ben megjelent *A sebzett Föld éneke* című gyűjtemény utószavában. A héber, kháldeus költészettel is igen korán, már 16-17 évesen megismerkedik, irodalmi abszolút értéket fedez fel bennük. Az egyiptomi költőt így dicsóítja *A Harmadik nemzedék* című versben: „*megrendelésre szólalt királyok, istenek nevében / s egy szót se ten-lelkedből és talán már / ükunokád se tudta nevedet, / de műved él, a névtelen csoda / s ne érdekeljen senkit, hogy ki voltál*”. *A Nagyfejűek* című vers is az ego evilági hatalmáról, a hírnév csillogó ál-értékéről szól. „*Lassanként istennekké nőnek / ők maguk is maguk előtt / és elfelejtik, hogyan kell / embernek lenni, / kicsinynek*”. Ezekből a versekből érzékelhetővé válik az a krízis, melyet nemcsak a pályatársak kritikái, hanem a fasizmus terjedése is igazol. A schilleri eszménykép villan fel mindkettőben, az előbbiben a szép versről, utóbbiban pedig a közszereplők, művészek helyes magatartásáról. W.S. mester utat jelöl ki ezekkel már húszéves korában; számára *a keleti szemléletben összegződik a természet szeretete, és ezzel együtt egy magasabb humanitásezemlény is.*

Tamás Attila (1978) egy kettősségre hívja fel a figyelmünket: nem egyértelmű az életműben az istenivel való egybeolvadás értékelése. *A Holdbéli csónakos* Pávaszeme a lapp fiúval marad, és kijelenti, hogy fél a „Csónakostól”, aki a tűzhalált jelölte meg hozzá vezető útként. A királylány helyett egy sólyom landol a tűzben. *A változat egy népdalra* pávája viszont egyre magasabbra repül, míg végül a „hűvös holdba tűnik”. *A költői kép ugyanaz*, viszont ellentétes a kapcsolt célérték. Endymion végzete is az lett, hogy az „égen kereste nási ágyát”, ez a beteljesülés viszont még tragikumában is vonzó. A teremtés és halál változatos megragadása mitologikus képekkel, népi hagyományokkal történik, de a szentség, az istenek szerelmében való feloldódás *nem egyértelműen vágyott idea.* Bátorodom a gondolat felé: lehetséges, hogy nem is ez a lényeg, hanem a mítosz képeinek hagyományokon alapuló, mégis egészen új költői köntöse. Várkonyi Nándor szerint (Mezey –

Várkonyi 2002) a mítoszban a természet kimondja önmagát, s csak ez számít. Nem kell boncolgatni, értelmezni. Úgy vélem, a mitológiai alakokkal való munka, a hagyományos felfedezése és újraértelmezése Weöresnél egy tudatos próbálkozás a jelenkor ellentmondásainak feloldására. „...*Razziát akarok tartani a mostani emberi értékek (gondolat, szeretet stb.) között*” – írja 1934 októberében Vas István nemzedéktársának (Bata – Nemeskéri 1998II:46).

A vidéki környezetben és a mitológiai hősökben is az ember és a természet egységét látta meg W.S. mester, s költészetének gyökereit jelentik, hiszen ezekkel az élményforrásokkal már nagyon fiatalon találkozott. Ezek az alapkövek és ez a gondolkodásmód a világháborút előkészítő ideológiai csatározások kritikusaiban nem véletlenül ellenszenvet váltott ki.

A filozófiai alkat

A fizikai valóságnak és benső motiváltságának ellentétét tovább erősíti személyiségének alapvetően kettős mivolta: az individuum teremteni vágyása és a lélek idealizmusa. W.S. ellentmondásos személyisége bírálóiból – legyen-e kritika pozitív vagy negatív hangvételű – mindig valamiféle retorikai megközelítést vált ki. Ez az ideák felé pillantó tekintet egy olyan belső ösztönösség, melyet véleményem szerint nem lehet tanulni. Mi más vinne rá egy vidéki környezetben a gazdaélet elvárásaiban nevelkedett gyermeket a *végtelességgel való csínytevésre*?

A filozófia tudomány, művészet és az élethez való sajátos viszonyulás is. Minden *filozófus eszménye az igazság*. A tiszta, érdekmentes tudást keresi, ennek látása számára a boldogság. Halasy-Nagy József (1937) szerint az igazság egy olyan logikai séma, melyre a valóság minden eleme felszöhető, nem létezhet semmi, ami ennek ellentmondana. A világmindenségben ez az uralgó rend a végső törvény. A filozófia tulajdonképpen belső hit, hogy a világban harmónia és nem káosz van. *A filozófia kis tükre* című könyvében a filozófiai alkatról azt írja: nemcsak tudós, hanem bölcs is akar lenni; lelkében az önátadás és önállóság ösztöne együtt van jelen. Az egyik a hatalomra és az ego megvalósítására törekvő hajlamokban fejeződik ki a másik a szolgálatban. *Két embertípustól ölt testet ez a kétféle ösztön*. Az egyik MŰVÉSZ, aki számára minden azért van, hogy azt formálja és kifejezze vele saját va-

lóságát. A másik a PRÓFÉTA, aki egész lényét egy tőle magasabb hatalom szolgálatába helyezi; minden szavával és mozdulatával emennek a hatalomnak a megnyilvánulása szeretne lenni. A FILOZÓFUSban mindkettő egyszerre van jelen egymással kibékülten. „Ő az az ember, *akinek eszményei vannak, s ezek szerint az eszmények szerint akarja átalakítani a világot. A teoriában prófétája és a cselekvő életben művésze az igazságnak*” (Halasy-Nagy 1937:18).

Egészen egyértelművé válik Halasy-Nagy sorait olvasva, hogy mit láthatott meg a fiatal Weöresben, mikor 1938-ban felkérte, hogy *doktori disszertációját nála írja meg*. Még csak 18 éves volt, mikor *Teológiájának* nemtelen, ember-telen világvéleményét versbe foglalja. Ez a „jóslat” már magvaiban tartalmazza mindazt, amit az egyetemi évek, és feltehetően a *Halasyval való közös munka* filozófiájává csiszol. „*Nálam valahogy minden a körül kristályosodik, hogy a világban lépcsőzetes haladást látok, a variánsok és lehetőségek periodikus gyarapodását látom; egymásután jelentek meg egyre bonyolultabb tényezők: szervetlen anyag, élet, állati akarat, emberi értelem; ...az élet nem egyhelyben-álló, vagy összevissza kanyargó, hanem a leghatározottabban halad a csak-anyagi lététől a szellemi létezés felé*” (Bata – Nemeskéri 1998II:235). Füst Milánnal való levelezését így folytatja 1941-ben: „*A formáció többfélesedés mindenestre jogossá teszi a reményt, hogy ez a folytonosan változás valami felé vezet; és hogy érdemes ennek az ismeretlen és esetleges célnak szolgálatában tölteni az életet*” (Bata – Nemeskéri 1998II:243). Íme a próféta, aki az egyetemes világcélt kívánja szolgálni, a végső igazság megszólaltatásán munkál. Ha próféta, akkor szónokol, s ebből fakad minden tartalom, amit retorikusnak érzünk. S mivel művész is, közben primitív népek varázsénekeit szólaltatja meg, európai népek dallamkincsét újraritmizálja kezében a *kínai és kháldeus festészet látványvilágának* ecsetével.

Weöres képzelete kivételes távlatokat járt be a történet előttől a jelenen át a szellemi létezésig. Költészete átfogja a világmindenséget. Minden korábban létezőről tud és reflektál rá. *Stilusa* meghatározhatatlan: *keveredik benne a naturalista az idealistával, a hagyományos a modernnel*. Játékos gyerekversek, zeneművekre emlékeztető *szimfóniák*, primitív néger dalok, a teremtést megidéző *eposzok*, *egysorosok*, *epigrammák*, *egyiptomi*, *norvég*, *olasz*, *német*, *szanszkrit*, *kínai műfordítások* mind-mind költői repertoárjába tartoznak. A világegyetem mű-

ködését megsejtő tekintet nem csak szolgálni akarja a folyamatot, számára ez egyfajta bizonyosság is. A világban kirajzolódó tendenciákban egyfajta magyarázatot lát a racionalitáson túlmutató szeráfikus dimenzió létezésére. „Nem hiszek Istenben, hanem tudom, hogy van Isten; tudom, hogy van világot-kormányzó erő, hiszen magunk is részei vagyunk ennek az erőnek, vagyis Istennek” (Bata – Nemeskéri 1998II:279).

Az építkezés – Út az abszolút versig

Az anyagi és a szellemi viszonyrendszerének feltérképezése végigkíséri a weöresi életpályát. A világba visszafogott érelemmel, szinte már-már hűvös realizmussal tekintő Weöres az univerzumban fennálló rend feltétlen hitéről tesz tanúbizonyosságot. „Hitetlen versem egy sincs” – mondja ő maga is (Perneczky 1966), és költészetén végigtekintve megállapítható, hogy ez a Weöres-i filozófia arany-szála. Miben hisz Weöres? – tettem fel magamnak a kérdést. Azt igyekeztem megfejteni, milyen istenkép rajzolódik ki költeményeiből. A *Beszélgetés*, valamint az *Üres szoba* arról tanúskodnak, hogy a magasabb szféra jelen van, de az érzéki világtól nem lehet megszabadulni. Az úton azonban továbbhalad, és megpróbálja azt, ami előtte magyar költőnek még nem sikerült. *Európai költők nyomdokába lép: Mallarmé, Shakespeare és Reverdy*.... Saját lelki irányultságai által motivált lépéseket tesz a szellemi megragadására, ezek szinte önnön magán végzett pszichológiai kutatások, melyet az 1939-ben megírt *A vers születése* is jól példáz. Itt szinte megkettőzi magát, költői attitűdjeit művészet-pszichológussá avanszált énje boncolgatja.

Egyedülálló hozzáállása van a dolgokhoz: *a csendes összegző, az éber figyelő szerepébe bújlik*. A költészet metafizikai szintjén ezzel egyidőben a tárgyilagos megfigyelést gyakorolja, és a versek atmoszférájában a tökéletes nézőpontot keresi. Az értékítélettől mentes megjelenítés eszközt abszolút szemnek nevezi, és már 1931-ben erről számol be: „Lassanként végleg lepörög rólam a dekadencia és „izmusos” gondolkodás utolsó ragadós csöppje is. Lassanként egyre jobban az abszolút szem leszek, aki csak néz, de nem vélekedik. (Vagy ez is csak: „program?”) (Bata – Nemeskéri 1998I:147).

Az objektívizációs kísérletek azonban tovább vezetnek Weörest, saját világának kifejeződési igénye lépett fel, *a művész kerekedett felül a profétán*. „A vers mélyében a költői természet messzebbre vivő

utakra talált: ha a felszín felől nem sikerült meghódítania a verset, a vers atomjaiból kellett kiindulnia, s mintegy belülről kellett a felszín irányába törnie. ...A Hajnal-ban is van egy sor, amelyben a kép túlnövi a megfigyelés eredeti körét, és az egyetemesebb távlatát csillogtatja meg: „A konyhában még minden aludt... / ...s teknőben a tészta, az élesztőtől lázbetegen...” (Bori 1964:31). A művész tehát az a priori tudással dolgozik, célja nem a tapasztalható jelenségek lefestése, hanem kifejezése valaminek, amihez a nyelv eszközt ad. Ehhez pedig az szükséges, hogy a világ egyfajta konstrukcióját megsemmisítse, hogy aztán egy másikat építhessen fel. Hogyan tud a szubjektív elem az objektíven keresztül megnyilvánulni, ezt keresi a továbbiakban.

Adódik a kérdés, hogyan lehet a költő az alkotásban, tehát a megvalósításban is tisztán emberi, individuális kifejeződésektől mentesen „csak” költő? Mennyire tiszta tükör maga az író? Erre keresi a választ az ifjú Weöres: „... az *ekszpresszió valóvá-valósítását akarom elnyelni a szegény utánam jövők előtt (hehe) anélkül hogy programmba fulladnék: persze ez nehéz*” (Bata – Nemeskéri 1998I:246) – írja Illés Árpádnak. Mit is jelent ez?

Ha a *benyomás*, mely az eseménnyel, tárggyal kapcsolatos, *mégsem fejez ki semmi többet az érzékelhető valóságnál*, vagy az érzés, mely megelevenedik és rátükröződik a pillanatra, nem fejez ki semmi többet a létezésnél, akkor meghaladtunk és egyben meg is ragadtunk mindent, ami szintisztán emberi. Felemelkedés ez a bűnből, és beleolvadás az eredendőbe. Ez a természetfeletti valóság világa, egyvelege az isteninek és a földinek; művészi értelemben „*az ekzpresszió valóvá-valósítása*”. Mindezt program nélkül, mert Weöres is tudja, hogy mihelyt a zászlóra tűzendő célként vagy hangos reklámban szerepel a legősibb törvény, a visszatérés az első és végső igazsághoz, akkor már csak ideológia, s mint olyan, nem lehet egyetemes.

A *Rongyszőnyeg* darabjaihoz köthető *Bata Imre* (1979) szerint W.S.-nek az a felismerése, hogy alkotásai túlkonstruáltak, és hogy a formatípus alakításában a spontaneitásnak is szerepet kell adni. Várkonyinak így ír: „...*Most végre megtaláltam a csak versben közölhető tartalmat, mely a formától el nem választható: a gondolatok nem az értelem rendje szerint, hanem az értelemre mintegy merőlegesen jelennek meg. A verssorok az értelmüket nem önmagukban hordják, hanem az általuk szuggerrált asszociációkban*” (Bata – Nemeskéri 1998I:543). A gondolatok csillagszerű gravitációjaként értelmezi

az új összetartó erőt, s ennek köszönhető, hogy költészetében az intuíció szabadabban tud kifejeződni. Elszakad az értelemről a verstartalom, eloldozódik a konkrétól a lélek. Részlet a *Triptichon*ból: „*Fekete bársonynál sötétebb és fénylőbb / a pillanat, mikor a lélek / elhagyja fagyos örbelyét és érett a gyávaságra*”.

Megváltozik tehát Weöres verskomponálási technikája. Ekkor már ég a világ, mintha környezet is szinkronicitásban lenne a feltörekvő gondolkodókkal, kritikusokkal. Mert a világháborús évek olyan mentális és szellemi irányzatoknak jelentenek táptalajt, amelyeket Várkonyi, Hamvas és Weöres is képviselt. A háborúval környezet teremődik arra, hogy kirajzolódjon a valódi, az igaz. A lángokban a világgal szimbolikusan együtt pusztul az emberiség felhalmozott tudása is. Ekkor erősödik meg Weöresben az érzés, hogy szét kell választani az ént a világegyetemtől, hogy aztán újra feloldódjon benne egy elvontabb, természetfeletti szinten. Különös, hogy Hamvassal épp ezekben az években találkoznak – talán véletlenül? Hamvas Béla bátorításával indul el véglegesen abba az irányba, mely felé ösztönösen már korábban is kapaszkodott, s egy sajátos módot alakít ki: hogyan kell a végtelen áramokkal együtt dolgozni. Ez az ujjlenyomat kitapintható későbbi verseiben, prózáiban is.

Hamvas Béla hatása

A *Triptichon* asszociációs képsora egy ismeretlen útnak az eleje, melyet a Hamvassal való találkozás szélesít majd ki és egyik állomása az abszolút vers lesz. A *Medusa* (1944) versei elvonatkoztatásokkal teltek, mind formailag mind szerkezetileg nagyon változatosak. Az útkeresés nagyszabású versei, melyeken keresztül Hamvas észreveszi a költőt, aki „*lassan elkezd az igazi realitást látni és átélni tudni. Olyan ez, mint a felébredés*” (Hamvas 1944:216). Orfeuszi költészetnek nevezi az igazi költészetet Hamvas, isteni kinyilatkoztatásnak, mely túlmutat a mértéken, a képen, a rímeiken, a szerkezetben, minden az ihlet emberfeletti hatalmán múlik. A *Diárium* szerkesztőjének, Kenyeres Imrének elragadtatását fejezi ki Weöres a Hamva-kritikával kapcsolatban. „...*nagyon az elevenemre tapint és lehet, hogy mindenben teljesen helytálló, de ennél lényegesebb, hogy rámutat arra, amit a mostani lírikusok néhányára tapogatózva keres: hogy a mai költészet szükségszerűen csakis orpheusi lehet, vagyis a realitással nem a felületen, nem a jelenségekben találkozhatnak, hanem csak a felső szférában: a dolgok szubstanciájába kell*

hogy hatoljon, belülről élje át a dolgokat; ne „valamiről”, hanem „valamit” beszéljen” (Bata – Nemeskéri 1998II:381-382). Hogyan bánjon a képzeletével? Hogyan illesse a végtelen áramokhoz? Nem „*valamiről*” kell írni, hanem „*valamit*”. Ez az új motivációs irány, mely Weöres figyelmét saját szubjektumáról újra az objektumra helyezi, azzal a különbséggel, hogy az eseményt vagy tárgyat nem az abszolút szemmel nézi, hanem alámerül az élménybe és az egységet igyekszik megélni a „megismerésben”. Az EGYség pedig minden emberi akarattól függetlenül jelen van. *Az ihletben az ISTEN önmön alkatából jelen van*, nem kell utána nyúlni; ott van mindenhol, nem kell elképzelni és nem kell igényelni. Weöres tehát nem tesz mást, mint átadja magát ennek az ismeretlen áramlatnak, a „valaminek”.

A tudatalatti, mint munkaeszköz

Tudata újra meg újra szférikus zónába téved. A Gilgames-eposszal a mitológia világába, ahol a vízözön előtti időkben archaikus alakokkal találkozok, az Elysiummal pedig csillagközi térbe, ahol a szavak meztelenül lebegnek és valami érthetetlen ösközőség tartja őket egyben. Álmainak fontosságáról már *A vers születésében* is ír, sokszor egy-egy ötletet, de van, hogy kész verssorokat is innen visz költeményeibe. A testet és lelket is igénybe vevő szellemi kalandokról több ízben is beszámol levelezéseiben. *Mindenkivel előfordulhat, hogy titokzatos tájakon jár álmában*, Weöres viszont saját álmában megfigyelőként van jelen, gondosan körbejárja képzeletbeli világát. Nemcsak álmában, hanem ébrenlétében is „*utazik*”. Látomásai akkor törnek elő, vagy egyszerűen csak akkor számol be róluk, amikor Hamvassal való kapcsolata elkezdődik. *Mitikus közérzete* rajzolódik ki következő levelében is: „*Tegnap, okt. 6-ikán este, elfogott az az érzés, hogy az idő megkettőződött, s ez tartott kb. egy óra hosszát. Az ember-idő és valami nagyhullámú angyal-idő találkozott; mindkettőben okt. 6-ika estéje volt; aztán az ember-idő, a gyorsabbik, túlfutott ezen*” (Bata – Nemeskéri 1998II:444). Ebben az ihletett állapotban egy egészen különleges esztétikai érték-skálát állított fel, melyben nemcsak Mallarmének, Shakespeare-nek, de az abc-nek és a Miatyánknak is helye van.

Ezekre az érzékfeletti áramokra bízva verseinek kialakítását is. Fülep Lajos egyszer arra kéri, hogy számoljon be róla, hogyan írta *Sorsangyalok* című versét. Ebből a levélből tudhatjuk meg, hogy W.S. a keresztény misztika iránt is érdeklődött, és azt is,

hogy a vers keletkezésében részvételét a minimálisra csökkentette. A poézis hatalmaira bízta magát: néhány soros értelmetlen szöveget rögtönzött, majd a textust és a morféákat ízlelgetve fogalmakat rendelt az egyes szavakhoz. A szöveg különböző „megfejtései” hozták létre az egyes versszakokat, a nyers szöveg megformálása után. Hatalmas szellemi erőfeszítéseket igényel ez a munka, de így a végtelen tud megnyilatkozni a költőn keresztül. Ezzel a módszerrel készült az *Elysium* több alkotása is: *Mennyekzői kar*, *Áldozati táblák*. Az abszolút tényezővel való együttműködésről így fogalmaz egyik Csorba Győzőnek írt levelében: „Sok odaadás és önelemzés kell ahhoz, hogy az ember a saját változó, individuális tényezőit szét tudja választani a változatlan, elementáris tényezőitől. ...Ne legyen témád, hanem vegyél alapul egy határozatlan hullámmást, és bízd erre a hullámmásra, hogy alakítsa önmagát verssé; vegyél alapul egy tárgyaltalan kompozíciót, s ezt töltsd ki szavakkal, fényvel, árnyal, változatos futamokkal, s így kompozíciódat az örök áram fogja teletölteni. – Az individuális líráról az egzisztenciális lírára való átnyergelés ijesztő, de hasznos következménnyel jár: az ember egész lelki struktúrájának teljes megváltozásával” (Bata – Nemeskéri 1998II:399-400). Bori (1964) állítását, miszerint az irodalmi tapasztalat és az élettapasztalat Weöresnél nem választható szét, kiegészíthetjük azzal, hogy Weöres művészetében a filozófia összekapaszkodik az irodalommal, mert egész életét az irodalom örök eszményének szentelte.

A pagoda csúcsa

Lírája inntől szárnyakat kap és ezen az úton érkezik oda, hogy megírja a tökéletes verset 1948-ban. Basch Lórántnak így ír erről: „Sikerült úgy megszólalnom, hogy a vers motívumai, képei, hangjai megszabadultak minden tárgyi elemtől; ...a vers végre nem mint a valóság hordozója jelenik meg, hanem mint önálló teremtett valóság: a fészekből felröppenő madár tollazata és dalolása ilyen” (Bata – Nemeskéri 1998II:469-470). A levélhez csatolt vers *A hallgatás tornyában* jelenik meg *Mozgó mikrokozmosz* címmel.

„Füredik, csapdos a gyöngyszakáll,
sustorgó habokon selymesen elterül,
kék forgó-körök és heves
tajték torlaszain rezgeti szálait,
míg mérkőzve a fény meg árny
táncuk medre mögött lég-habu kertet ont”

Az abszolút vers „jelentését nem önmagában, hanem olvasójában hordja” – írja szintén ebben a levélben. Ez az a pillanat, amelyben beteljesíti azt, amit a költészet számára jelent: önmaga redukciója, a nem-lét teljes tükrözése, maga az üresség, mely mégis aktív cselekvést szül a formák világában.

Megszűnik didaktikussággá, non-figuratív képekkel, virtuóz ritmikával képtársításokra ösztönöz. Értelmezésre késztet, nem pedig a tantételek átvételére. Csodálatos metamorfózis születik *A négy korál* II. kompozíciójában is. A *homlok, drágakő, láng* hármasa elevenedik meg és asszociációk száza-ihoz vezethetik el az olvasókat. Tamás Attila (1978) szerint a *kínai univerzalisták természetelemei*, vagy Platón teremtésmélete által szuggerált gondolat-áramok is megindulhatnak, hogy a bensőben eleven körforgássá alakuljanak.

A *Tűzkút* és a *Merülő Saturnus* versei között nagyon sok esetben találunk a logikus gondolkodást háttérbe szorító verseket, melyekben a zenei megszólaltatásnak nagyon nagy szerep jut. *Szabadon hagyja az értelmezési utakat az olvasóknak is*, mert meghatározásaival sohasem meríti ki teljesen a másik világ dolgait, a fogalmi jelentések a verseken belül sem határozottak (Tamás 1978). Minden versének (paradoxon, képvers, mítosz) van egy bizonytalansági tényezője, valami fogalmi meghatározatlansága. A nyelvi formába rögzített gondolat, mely ellentmond magának logikailag, elárulja, hogy a mondatokat nem kell és nem is lehet szó szerint értelmezni.

Költői eszközei közül az egyik legfontosabbat emelném itt ki, mely szorosan kapcsolódik a spiritualitáshoz: chiasmus, a paradoxon kifejezésének költői eszköze. Lényege – akár szavak vagy attól nagyobb egységek alkotják – a keresztvezetés mozgásélménye.

„Fény a lámpában, lámpa a fényben”.

Nagy L. János (2003) arra is felhívja a figyelmünket, hogy a szövegek mozgásformáiban megjelenített megfordításnak az alapja a valóságban létező vagy lehetséges események megfigyelése. A természetben a kopár növényzet kizöldülése, majd a lombkorona lehullása, a társadalomban a meggazdagodás, majd elszegényedés, a szerencsés élethelyzetek kedvezőtlenre fordulása, majd az események jó irányba haladása – mind-mind olyan ritmusai, váltakozásai az életnek, melyet az írásbeliség korában a lineáris gondolatvezetés helyett megfordításos ismétlődéssel fejeztek ki a szerzők. Rendkívüli *hatásossága és népszerűsége* éppen emiatt van: a sorsok

reményteli megváltoztathatóságát, a gondolatok rugalmasságát hirdeti (pl. a népmesék látszat-valóság kettőse). A lényeg tehát az olvasó kizökkentése a megszokott gondolatmenetből.

A chiazmus leghatásosabb típusában a szintaktikai felépítéshez szemantikai ellentét is párosul. Azaz a lexémák tartalmi ellentmondásban is vannak; a követelmény annyi, „*hogyan legyen egy olyan értelmezési lehetőség (legalább feltételezhető legyen olyan lehetséges világ), amelyben egymás mellett fordulhatnak elő az összetevők*” (Nagy 2003:76). A következő Tao te King-idézet a szerzés és vesztes oppozíciós párjában mutatja ezt. A konjukciót az emberi akaratra vonatkozó: „melyik túlélhetőbb?” kérdéssel teremti meg. Majd az ellentétet feloldja azzal, hogy a birtoklást és veszteséget egy másik gondolati szintet sejtető értelmezésben egymásnak megfelelteti. „*Szerzés, vagy vesztes: melyik túlélhetőbb? / Aki sokat szerzett, sokat vesztett*”.

A természet rendje szerint tehát minden összetartozik ellentétpárjával. A tél a nyárral, a gazdagság a szegénységgel. Egyik a másikkól következik, azaz egyiket a másikkól lehet értelmezni. Honnan tudnánk, hogy mi a meleg, ha nem tudjuk milyen a hideg? Vagy honnan tudnánk, hogy hol van az első emelet, ha nem tudjuk, hol van a földszint?

„*Öltönyöd, étked: a dög s a növény. Ha nem ölsz, nem is élhetsz.
Hogyha nem ölsz, éhen halsz – ime, akkor is ölsz.*”
(Világ törvénye)

A megjelenési formák világában tehát minden kétpólusú. Thorwald Dethlefsen (1979), az ezoterikus pszichológia megalkotója azt írja a *Sors, mint esély* című könyvében, hogy gondolkodásunk hibája, hogy azt hisszük, a két pólus kizárja egymást. Az egységet nem vagyunk képesek érzékelni, de ez nem azt jelenti, hogy nincsen. Éppen az ellentétek alkotják az egységet, létük egymástól függ. Az egészség és betegség is egymást feltételező párok: „*Az egészségesek megbetegednek, / a beteg meggyógyul, / a többieknek elveik vannak.*” (A sebzett Föld éneke) A természet szabályszerűségét az emberi akarat nem tudja befolyásolni, ezt maximum képzelet magáról. A *chiazmus olyan költői eszköz, mely alkalmas arra, hogy az ellentétpárokat jelképesen azonosítsa, köztük rokonságot sejtessen.*

W.S. mester prózaszövegeiben *gyakorlati* a *chiasztikus paradoxonok*, de verseiben is gyakran alkalmazza a megfordíthatóságot és tömör szembeállításokat. Számomra az egyik legkedvesebb prózai darabja is ilyen többszörös szemantikai ellentétet

tartalmaz, címe: *Az Isten*. Egy részlet ebből: „*Külön-külön határok csak a térben és időben vannak; ami tértelen, időtlen: bontatlan. A személyiség burkából kiemelkedő emberi lélek azonos az Istennel; és mégsem az Isten. Nem úgy azonos az Istennel, mint a csönd a csönddel, hanem mint a zaj megszűnése a csönddel.*” (A Teljesség felé) A tér és idő határoltóságának ellentétező játékában a véges és a végtelen fogalmaira asszociálunk, majd ebből bontja ki W.S. az istenkép finom paradoxonát: „*A van és nincs ugyanaz*”.

Weöres érett lírájának kialakításában tehát megkerülhetetlen szerepe volt Hamvasnak. Az ő kompetenciaelmélete vezeti rá arra: ahhoz, hogy a végtelen Isten meg tudjon szólalni rajta keresztül, ahhoz a saját személyiségéhez kapcsolódó vágyait is le kell vetkőznie. A gyakorlatban megvalósítandó *spiritualitás felé terelődik*, de nem teljes sikerrel. Hamvással való barátsága megszakad, de kettejük kapcsolata egyik életműben sem marad lenyomat nélkül.

Dethlefsen (1979) szerint az ezotéria elsősorban út, mely arra kötelez, hogy tapasztalatainkat átülteszük a valóságba. Ezt a felelősségvállalást hangsúlyozza, és hozzáteszi, hogy a tudományok művelőiket nem kötelezik semmire. Mivel az ezotéria egyidős az emberiséggel, tanításai függetlenek az időtől, nem öregszenek el. Ez a tudás az ember számára mindig hozzáférhető, az univerzumban minden pillanatban jelen van. „*A valódi tanulás lényünk mélyén szunnyadó tudás tevékeny ébresztése*”.

Miért éppen pagoda? – Weöres világszemlélete

Weöres költészete az empirikus tapasztalatok és a szakrális létélmény hol egymással szemben álló, hol harmonikusan kibékített kompozíciója. Bertha Zoltán (2014) szerint W.S. mester nyelvi kifejezett mindent, ami az érzékelhető világban tapasztalható. Filozófiája egyfajta konstruktuma a világnak, egy dualista létezésmodell. A létezés mágiáját Weöres a létezés megokolhatatlanságában látja, azaz a transzcendens anyaggal összetartozik a létező. Minden egzisztencia az idő-nélküli röpke megvalósulása. Bertha szerint ez a fennállás bontakozik ki a kétféle létidimenzió költői afirmációjában.

Ez a dualista életszemlélet egyértelműen a keleti szemléletből eredeztethető. *A sámán mágia, a védikus filozófiák, a brahmanizmus, lámaizmus és a buddhizmus is egyetért abban, hogy létezik egy magasabb rendű én (átman vagy purusa), mely túléli a fizikai test halálát.* Ez az önvaló, az ember valódi énjé,

mely változatlan marad a létforratagban. Az ember célja, hogy – vagy a *születések sokaságán keresztül vagy egy megtisztult étellel, melyben eloldozódik a földi vágyaktól – egybeolvadjon ezzel a valódi énnel.* Németh László hagyatékából (1957) került elő egy rövid írás, melyben arról is beszámol, hogy az olthatatlan ellentmondó kedvű Weöressel egyik beszélgetésük alkalmával szóba került Gandhi és Tolsztoj kapcsolata, személyiségükben fellelhető különbözőségekről társalogtak: „*Pedig lényegében mind a ketten ugyanazt akarták: ...A civilizáció eredményeit a keleti lélek mélységére, igényére tágtani. ...A legjelentősebbek közül igen sokan csinálják ezt – Bartók például –, a kornak ez a legjellemzőbb feladata – Te is ezt csinálod – lököm ki, az elmaradt ellenkezésen fölbátorodva. És Sanyi most sem mond ellent – sőt, igazat ad...*” (Domokos 1990:333). A keleti világlátásból W.S. mester nemcsak az általános emberi erkölcsöt látja követendőnek, hanem a transzcendens felé irányuló szellemi alázatot is. „*Ismerd meg önmagad: ez a célom*” – mondja ki egyenesen egy 1965-ben Önvallomás-ként megjelent írásában (Domokos 1993:58).

Az egyedi individuumok elkülönültségét a személyes-én megbontásával és az *ösegység újrateremtésével* kívánja elérni. Lao-ce tanításain kívül Weöres a szemléletmódját kialakító olvasmányok közé sorolja Tamás Attila (1978) *Schmidt József: Ázsia világossága* (a buddhista ember elfordul mindentől, ami nem örökkévaló, ez az éltető magatartása az önmegvalósításra törekvésnek) és *Mahler Ede: Ókori Egyiptom* című kötetét is. Kiemeli Halasy-Nagy egyik korai munkáját, melynek tanulsága szerint az ókori görög filozófusok az egységből keletkezett világot ellentétpárookra bontottan, állandó változások örvénylő rendszerében látják. *Világlátásának porszerűvé finomodásában bizonyára Fülep Lajos és Várkonyi Nándor előadásai és Hamvas Béla „szellemtudomány” is közrejátszottak.* Weöres nem alakít ki egy zárt, tételesen felépített filozófiai rendszert, pusztán minden olyan gondolati-vonatkozást, mellyel affinitása van, azt költészetébe emeli. Saját képzeletével fehér fényre olvasztja egybe a szivárvány különböző színeit. „*A következő tényezőket emeli ki a különböző tanításokból: a rész szerintivel szemben az egyetemesre, az időhöz kötött helyett az időtlenre, az én felől a személy-nélküli (vagy fölöttire), és cselekvés helyett a szemlélődésre irányulás szükségessége*” (Tamás 1978:99).

A korábbi fejezetekben már *idézett versekben kitapintható Weöres egyedi szemlélete, filozófiája.* Az általa konstruált világ egy magasabb szellemi szférá-

ban létezik, s W.S. mester azon igyekszik, hogy ez minél hasonlatosabb legyen, sőt egyenesen leképezze azt az abszolút valóságot, amely a hite szerint a földi életből is elérhető, amelyet szavakban megfogni viszont szinte lehetetlen. A végtelen szellem néha kézzelfoghatóan szólal meg tollán keresztül, néha csak egy-egy leheletnyi van belőle verseiben. Az Ars Poeticájában gyönyörűen megfogalmazza ezt. Nem mindig tud jelen lenni az örökkévalóságban, de az újra és újra megérinti őt. „*Fogd el a lélek árján fénylő forró igéket: / táplálnak, melengetnek valahány világ-élet / s a te múlt dalodba csak vendégségbe járnak, / a sorsuk örökélet, mint sorsod örökélet, / társukként megölelnek és megint messze szállnak*”. Egyedi isten-élményének megfogalmazása ez a vers.

A kötőanyag – A paradox idő

Bár saját hitét „tételtelen hit”-nek nevezi Weöres (Perneczky 1966), a kritikusok mégis megpróbálják értelmezni, magyarázni sajátos filozófiáját, vallását; jómagam is ezt teszem. Számomra költészetéből a világmindenséget ismerő egyszeri pillanat rajzolódik ki erőteljesen, mint egy szikra, mely magában foglalja a fémet, a fát, a levegőt, a tüzet, az egész teremtetést, mégis oly parány és rövid életű, hogy szinte semminek is hívhatnánk: „*szolgálj a géniusznak, add neki emberséged, / mely pont és végtelenség: akkora, mint a többi*” (Ars Poetica). Mintha Isten egyszerre lenne pont és végtelen, a pillanat és az örökkévalóság egyben. Talán az idő a nyitott kapu? – játszottam a gondolattal.

Müller Péter *Varázskő* című novelláskötetében (2008) a *Láss visszanezve!* című írás az időben való „gondolati utazás” titkáról szól: 4-5 éves gyerekként megígérte magának, hogy a játszótérre, ahol éppen játszik, 40 évesen visszatér majd. Visszatérve, a piros pad mellett állva köszöntötte *gyermeki önmagát*, és ebben a pillanatban meglátta *időskori önmagát* is, aki onnan a jövőből megígérte magának, hogy visszatér majd. 70 évesen ugyanezen a játszótéren állva felnézett a csillagokra és megkérdezte önmagát: mit fog majd gondolni erről a földi énről? Ez a spirituális élmény akár misztikumnak is tűnhet, valójában bárki eljátszhatja ezekkel a gondolatokkal, bárki képes az időben ily módon utazni. Biztosan Te is feltetted már magadnak azt a kérdést, hogy mit fogsz mostani magadról 10 év múlva gondolni, vagy, hogy mit fog jelenteni egy jelenbeli esemény 20 év múlva? Gyermekkori félelmeim az iskolapadban való megfeleléstől, vagy tinédzserkori csalódá-

som az első szerelemmel, mind-mind jelentéktelen butaságnak tűnnek, akkori fájdalomaim az *én-tudat változásában feloldódtak*. Visszatekintve a gondok könnyűvé válnak. Müller Péter szerint a *problémák megoldásához nincs szükség időre*, mert a jelenben is képesek vagyunk a jövőből visszafelé nézni. *„Mindenkinek van egy nagybetűs SORSA és egy aznapi élete. Egy ünnepi sorsa, s egy zűrös zaklatott, a szürke hétköznapiokba belevakult, vacak kis élete. Egyszerre vegetálunk küszködve – és élünk boldogan a Csodában. És sohasem a külvilágon, hanem a mi szemléletünkön múlik, hogy éppen melyiket éljük át”* (Müller 2008:101).

Ha ezt az állásfoglalást nem akarjuk elfogadni, elhinni vagy nem tudjuk ésszel megérteni, csak hagyjuk, hogy megérintsen minket a *színtiszta tapasztalat*, így „ráérezhetünk” egy hatalmas lehetőségre, melyet az élettől kaptunk. Ez a gondolat szinte karnyújtásnyi közelségbe hozza a valódi szabadságot, mert a felelősséget a Te kezébe teszi. Eldöntheted, hogyan szeretnél élni, minden csak Tőled függ. Így válhatsz saját életed teremtőjévé.

Azt gondolom, Weöres Sándorban meg volt az a képesség, hogy *visszanézve, távolból szemlélje saját életét*. A *Kútbanező Ráolvasás* című verse: *„A szomorúságon átevezni / minden érzékkel, / mindannyi gondolattal: / rangot jelent a végtelenben / saját magunkat odahagyni / mind messzebről csodálkozni / távolodó önmagunkra.”* Persze mindezzel nem szeretném kijelenteni, hogy W.S. egy misztikus lény volt, pusztán szeretném hangsúlyozni, hogy minden bizonynyal ihletettségének meghatározó forrása lehetett az időben való előre és hátra szemlélődés képessége. Ha tovább bontjuk azt a gondolati utazást az időben, melyről Müller Péter beszél, és gondolatban *eljárunk egy spirituális utazás lehetőségével*, személyiségeink sokasága bontakozhat ki előttünk az életünkön való keresztülnézés pillanatában. Ha a személyiség időben változik, akkor melyik én vagyok „én” igazán? Mindegyik vagy egyik sem? Ha mindegyik én vagyok, akkor mindegyiket tudom, akkor akárki lehetek? Ha egyik sem vagyok, akkor ki vagyok? A szüntelenül változó lehetek-e én? Semmi lehetek-e én? Így vagyok egyszerre minden és semmi itt és most.

„Ő egyhelyben szalad, én bensőmben szököm meg / zuzmarás ágyamról s táruul az ősvilág”, „vagy torony-erkélyről szétnézek a jövőbe / hol elmúlt ártalom halk habot habra szó.” / „Fölöttünk dermesztő dülelt Medusa-fő. / Szól: »Segíts magadon! Egy ajtót nyitva hagytam: / már les rád a titok. Hát nézd meg, jobb-e ottan». Az a *Jelenlét* című vers az *Átváltozások* cik-

lusban jelent meg. A *Medusa* kötet idejéből szól vissza magához. Mutatja azt is, hogy Medusa-kori önmaga nyitotta ki a tárnákat az időtlenségben. A Pernecky-interjúban (1966) vall erről: *„Az én idő-élményem, amit még egyetlen írásomban se tudtam még csak érzékeltetni sem az, hogy tulajdonképpen az idő áll, és tömörszerű és végtelen, nem gondoltam, hogy a jövő és a múlt is benne van. Mióta a mindenség létezik elkezdődött a jelen, és azt sosem érte utol a múlt, és sosincs reményünk arra, hogy a jövőt megközelítsük”* (Domokos 1993:62). Egy-egy műből talán nem, de az életműből mégiscsak megérthető ez.

Már egyik fiatalkori versében is azt a pillanatot, *„mely kilóg az időből”,* az istenélményhez hasonlítja (Örök pillanat): *„Mint fürdőző combját ha hal / súrolta s tovalibbent - / így néha megérezheted / önnön-magadban Istent”.* 1956-ban, 43 évesen írta a *Megáll az idő* című költeményt. Egy üres szoba neszeit egy hároméves gyermek érzékeli, a maga játékos képzeletével. Szinte folynak a hangok és *egybenesódnak a képek*, egyetlen nagybetű és vessző nélkül ömlenek elő az emlékek.

*„falióra kötőtűi
kinn sincs senki
benn sincs senki
falon foltok csend betűi”*

A záró versszak:

*„csip-tik csepi-tak
üresen jár az idő malma
áll valahol háttal a gyermek
háromévesen mindörökké”.*

Nincs eleje és nincs vége sem a versnek, legalábbis a formai felépítés ezt sugallja, a történések időtlenül zajlanak a semmiben. Nem kerülheti el figyelmünket, hogy e versben megjelenő *„csontváz-mosdókan-csó”* ugyanaz, mint ami a *Macska* című, több mint 30 évvel korábban írt versben megjelenik: *„Most vánkosomeson fekszem, körülöttem mindenféle tálak, / rajtuk mécsesek égnek, háromlábú vékony állványokon állnak”* – a megfigyelő klasszikus pozíciójában születik ez a vers. A *Megáll az időben* viszont a megkövült élmény kikerül az idő folytonosságából, és a szemlélődő mintha ott sem volna. *„Ablakkereszt”* választja el a külső és belső teret, mintha befelé nyíló tekintet játszana itt a tárgyakkal. A még későbbi *Graduale*-ban maga a kozmosz ragadja ki a percet az időből és egy kis négyszöget a térből. *„Ablak négyszögében / csillag alvad / fekete égen / egy percet megformál a tompa fény”.* Nem is a költő, hanem a világegyetem érzékeli itt önmagát, és véges és végtelen határvonala még költőibbé emelkedik:

„sötéten áradnak a fák
lombban messzi tenger énekel
a szél függönybe döfi homlokát
zárt perceden kívül
csillagod elragad”.

A határolt énedden kívülre kerülve elragad a képzelet, mely a tárgyak hullámverésében érzékeli önmagát. Az ablakkeretbe alvadó szomorúság – a teret érzékelő szem, mely a tárgyakon végigfutva újra az ég felé veszi útját.

„te mennyeik ábráskönyve
a teljes fényű ősi létben
érintésre becsukódtál
de szemem tovább fut a fedélen
ahogy e csillag vándorol
sok év előtti sugarában
pillantás parttalan ürében”.

A kozmoszról szóló tudás költőiesedik itt, az egzakt határtalan szólal meg a nem egzakt határtalanból. Mégis, az egész vers egy különös lelki állapot érzékeltetéséről, nem pedig okításról szól. A *Graduale* és a *Megállt az idő* versek megváltozott érzékelés tanúbizonyságai. Mindkettőben átlényegülnek a tárgyak: önmagukat adják, „kilépnek a mindennapok vonatkozásainak érdektelenségéből” (Tamás 1978:130). *A személyiség feloldódik az időben, majd a térben.* Szerkesztésben is hasonlít egymáshoz a két költemény, és a *Graduale*-ban is jelen vannak a korábbi tárgyak: „mosdókancsó indázó kék nyakán”, „gyertya mit nem lehet eloltani”. A megfigyelő ugyanabban a házban van az életmű idősíkjának három különböző pontján. A szobában való nézelődés alapélményén keresztül érezhetjük, hogy mit láthatott 3 évesen, 17 évesen és fél évszázadosan a költő. Ugyanazt és mégis mást, mert közben nem a tárgyak, hanem a figyelő érzékelése változott meg. Mintha a szoba látvány-élményen keresztül fel-alá járkálhatnánk a költő életében. *Az emlékek kitörhetetlenül állnak az időben.* Ez az időtlenség és mozgásnélküliség attól válik érzékelhetővé, hogy az ember az időben és a térben él. Csak az időt érzékelő lény képes „eszmélni”, csak ő képes felfogni azt, milyen az, amikor eltűnik a megszokott „viszonyrendszer”, milyen az, amikor „megszűnik a zaj”. Az állandó pedig a mozgásban, az idő folytonos áramlásában képes érzékelni önmagát. Ez az élet és az univerzum mágiája.

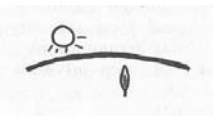
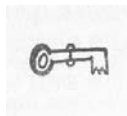

Tulajdonképpen a jelen pillanat mint kulcs W.S. mester költészetéhez, egy illúzió és valószínűleg annyira igaz, mint bármelyik más elképzelés a weöresi *Más világgal* kapcsolatban. Shivanando tolószékbe kényszerült, megvilágosodott tanító szerint „a Tudatot nem lehet elmondani, azt csak tapasztalni lehet – figyelemmel. Minden, amit észszel kiokoskodunk, magában hordja saját ellentétét” (Keresztes 2012).

„Kettő vagyok: alany és tárgy
Csak a halál szülhet eggyé engem”.

Az alany, aki megismer, a tárgy, amelyet megismer. Ezek ősi szembenállása nélkül ismeret nem jöhetne létre, így az alany és a tárgy egymásban soha nem olvadhatnak fel (Halasy-Nagy 1937). A filozófia alap gondolatának és egyben saját életének is paradoxona ez a kétsoros. Értékítéletől mentes felismerése ez annak, hogy az anyag bármennyire törekszik az égi felé, csak földi maradhat.

Amorf alakú tükörlapokból épült pagodájában nemcsak Ré tekinthet elégedetten magára, hanem bárki, aki a közelében jár. Ajtaja, ablaka nincs, én mégis úgy gondoltam, besétálhatok „kapuján”. Őbenne és *költészetében kerestem a fényt, a végső igazságot*, és közben elfelejtettem azt, hogy: „*Düld fel hiedelmeid – a hit legyen Te magad*”. A kíváncsi tekintet megtörik rajta, így hiába kutattam a végtelent az egybeolvadás vágyával, semmit nem találtam. Aztán megláttam tükrében kereső önmagam.

Absztrakt

Weöres Sándor mint költő és mint magánember a mai napig megfajtotlan maradt. Hívták őt kortalan csodagyermeknek, mindent tudó próteuszi alkatnak, ősköltőnek, messiásnak, irracionálisnak, antiszemita, és vádolták ezoterizmussal, apokaliptikussággal, antiintellektualizmussal is. A világegyetemmel való titkos kapcsolata sok kortársat és írókat megszólalásra késztetett; én szakdolgozatomban W.S. mester és Isten kapcsolatát kerestem. Kutattam levelezéseit, nyelvhasználatát, költői képeit, olvastam a róla írt kritikákat. Az a megingathatatlan hit hajtott, ami őt is: létezik egy tőlünk embereknél magasabb erő. Mi ez a természetfeletti? El lehet-e érni? Találkozhatunk-e vele? – tettem fel a kérdéseket. A valódi válasz azonban nem a kérdé-

sekre adott felelet. Hogy mégis mi a végső igazság? – ezt nem lehet megfogalmazni, mert erre a kérdésre mindenki csak magának tud válaszolni. A válasz pedig minden emberi sorsban benne van. „Ismerd meg önmagad» – ez a céloom” – mondja Weöres, a több mint kétezer éves hellén bölcsességet továbbörökítve.

Abstract

Sándor Weöres is still not puzzled out neither as a private person nor as a poet. He was called an ageless prodigy, a Proteusian texture knowing everything, an ancient poet, a messiah, an irrationalist, an anti-semite. He was accused of being an esoteric, an apocalyptic, an antiintellect. His secret connection with the universe made many contemporary poets talk about him. During the preparation of my thesis I was looking for the connection between God and master W.S. I was searching through his post, his language, poetical accessories. I read critics about him. I was propelled by the unwavering belief – such as himself – that a higher level do exist. What is this supernatural? Can it be reached? Can we meet it? Those were the questions I asked. In fact, the real answer is not the response to these questions. What is the ultimate truth? It can not be conceived because only the person being asked can answer this question. And the answer lies in every human fate. „»Know thyself« – that’s my goal” – said Weöres passing on the two thousand years old Hellenic wisdom.

Felhasznált irodalom

- Bata Imre 1979 *Weöres Sándor közelében*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Bata Imre – Nemeskéri Erika szerk. 1998 *Weöres Sándor: Egybegyűjtött levelek I. és II.* Pesti Szalon Könyvkiadó, Budapest.
- Bertha Zoltán 2014 Öröklét. *Havi Magyar Fórum*, 22. 2.: 60-62.
- Bori Imre 1964 *A látomások költészete*. In Bori Imre 1965 *Eszmék és látomások*. Forum Könyvkiadó, Budapest, 28-89.
- Dethlefsen, T. 1979/1994 *A sors mint esély*. Magyar Könyvklub, Budapest.
- Domokos Mátyás szerk. 1990 *Magyar Orpheus*. Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest.
- Halasy-Nagy József 1937 *A filozófia kis tükré*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Hamvas Béla 1944 *A Medúza*. In Domokos Mátyás szerk. 1990 *Magyar Orpheus*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 213-217.
- Keresztes Attila 2012 *Shivanando levelei: bölcs emberek írásai nekünk – tudatos ember, megvilágosodott I.* (2014.10. 20-i letöltés), <http://www.keresztesattila.hu/blog/shivanando-levelei-bolcs-emberek-irasai-nekunk-tudatos-ember-megvilagosodott-1/>
- Mezey Katalin – dr. Várkonyi Péter szerk. 2002 *Várkonyi Nándor: Szíriat oszlopai*. Széphalom Könyvműhely, Budapest.
- Müller Péter 2008 *Varázskő*. Alexandra Kiadó, Pécs.
- Nagy L. János 2003 *A retorikus nyelvhasználat Weöres Sándor költészetében*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Németh László 1957/1976 Búcsú a kortársaktól. In Domokos Mátyás szerk. 1990 *Magyar Orpheus*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 331-335.
- Perneczky Géza 1966 *A vers mint impulzus (rádióbeszélgetés Weöres Sándorral)*. In Domokos Mátyás szerk. 1993 *Egyedül mindenkivel*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 62-66.
- Tamás Attila 1978 *Weöres Sándor*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Weöres Sándor 1939 *A vers születése (Meditáció és vallomás)*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, Pécs.
- Weöres Sándor 1945/1995 *A teljesség felé*. Tericum Kiadó, Budapest.
- Weöres Sándor 1956 *A hallgatás tornya*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Weöres Sándor 1965 *Önvallomás*. In Domokos Mátyás szerk. 1993 *Egyedül mindenkivel*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 58-61.
- Weöres Sándor 1989 *A sebzett Föld éneke*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.